

Manisa’da Kadılık Yapan Şâir İki Vehbî’nin İki Şiiri

Süreyya Beyzadeoğlu*

Manisa’da Kadılık Yapan Şâir İki Vehbi’nin İki Şiiri

Vehbi mahlaslı iki divan şairimiz bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1674 – 1736 arasında yaşayan Seyyid Vehbi, ikincisi ise 1718 – 1809 yılları arasında yaşayan Sünbülzade Vehbi’dir. Her iki şâir de değişik şehirlerde kadılık görevlerinde bulunmuşlardır. Seyyid Vehbi, Halep kadısı iken Sünbülzade Vehbi’nin babası Raşid Efendi kadı yardımcısıdır. Bir oğlunun doğduğunu söyleyince Seyyid Vehbi, kendi adının takılmasını ister. Böylece Mehmet yanında oğluna ikinci ad olarak Vehbi adı takılmış olur. Her iki Vehbi de 76 yıl arayla Manisa kadılığında bulunmuşlardır. Seyyid Vehbi’nin Manisa özlemiyle yazdığı bir gazelini Sünbülzade Vehbi tahmis etmiştir. Bu yazı bu iki şiirin yorumudur.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Vehbi, Sünbülzade Vehbi, Manisa, Gazel, tahmis, kadı

Two Poems of Two Vehbi’s Who Worked as “Kadı-Ottoman Judge in Manisa

There were two poets who had the same pen name - Vehbi, in Divan Literature. The first one of them who had lived between the years 1674 – 1736 was Seyyid Vehbi and the second one who lived between the years 1718 – 1809 was Sünbülzade Vehbi. Both poets worked as “kadı”s in different towns. When Seyyid Vehbi was the “kadı” in Halep, Sünbülzade Vehbi’s father – Raşid Efendi was the assistant of the “kadı”. Seyyid Vehbi wanted Sünbülzade’s father to give his son his name when he learnt that Raşid Efendi had a new-born son. Therefore a second name, Vehbi was added to his name – Mehmet. Sünbülzade Vehbi became the “kadı” in Manisa 76 years after Seyyid Vehbi. Seyyid Vehbi wrote a ghazal (in couplets) in a deep yearning for Manisa, and then Sünbülzade Vehbi arranged it as tahmis (in five verses) by adding ghazal 3 verses more. This paper is the interpretation of these two poems.

Key Words: Seyyid Vehbi, Sünbülzade Vehbi, Manisa, Ghazal, Tahmis (arranging written couplets in five verses by adding 3 lines more), kadı (Ottoman judge)

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi.
sbeyzadeoglu@trakya.edu.tr

16.yy. Tezkirecilerinden Hasan Çelebî Manisalı Dîvân Şâiri Derûnî'yi anlatırken Manisa şehri hakkında şöyle der: “hâki anber-sâ, hevâsı müşk-âsâ, sâha-i pür-şeref ü bahâ ile nümüne ‘vecennetin arzuhâ’ olan Şehr-i Mağnisadandır”

Günümüz Türkçesi ile ifade edersek, “Manisa anber kokulu toprağı, misk gibi havası olan ve paha biçilmez ovalarının güzelliğı ile ‘Cennet o topraktadır’ âyetine örnek teşkil eden Manisa’dandır.”

Hasan Çelebî tarafından Cennete benzetilen bu şehzâde şehrinin “sancakbe-yi yanında en büyük idarecileri kadılıklardı... Şehir, Osmanlı kazâ teşkilatında, 1584 yılında bazı kazâların ilhâkıyla ‘mevleviyyet’ derecesine yükselmişti”.¹ Mevleviyyet derecesine sahip kadılıklar, Kanûnî’den itibaren seçkin müderrislerle verilirirdi.² Dîvân şiirimizin iki Vehbî’si zor ulaşılan bu makâma layık görülerek 76 yıl arayla Manisa’da kadılık görevinde bulunmuşlardır. Vehbî’lerin ilki 1674-1736 yılları arasında yaşayan, Manisa’dan başka Kayseri ve Halep kadılıklarında bulunmuş, Dîvân’ı ve Sûrnâme’siyle tanınan Seyyid Vehbî,³ ikincisi ise 1718-1809 yılları arasında yaşayan, İran’da büyükelçilik, Manisa’dan başka Rodos, Eski Zağra, Siroz, Manastır ve Bolu kadılıklarında bulunmuş, Divanı, Lutfiyye’si, Nuhbe, Şevk-engîz ve Münşe’at adlı eserleriyle tanınan Sümbülzâde Vehbî’dir.⁴ Seyyid Vehbî, Manisa’da 1716- 1717 yıllarında, Sümbülzâde Vehbî ise tam 76 yıl arayla 1792-1793 yılları arasında kadılık görevinde bulunmuştur.

Seyyid Vehbî, Sümbülzâde Vehbî’nin isim babasıdır. 1718 yılında Haleb’de kadı iken Sümbülzâde Vehbî’nin babası Râşid Efendi de kadı yardımcısıdır. Seyyid Vehbî’ye bir oğlunun olduğu müjdesini verince çok sevinmiş, kendi adının takılmasını istemiştir. O da memnuniyetle oğluna Mehmet yanında ikinci ad olarak Vehbî adını vermiştir. Şâir bu adla şöhret bulmuş şiirlerinin bütününde bu adı mahlas olarak kullanmıştır. Baba dostu Seyyid Vehbî, Manisa’yı çok sevmişken kadınların sık sık yer değiştirmesi sonucu bir yıl sonra Halep’e gitmek zorunda kalmıştır. Seyyid Vehbî Manisa’da geçirdiğı güzel günleri ve Manisa’nın tabiat güzelliklerini bir türlü unutamamış ve bu duygularını Halep’te Manisa özlemi ile bir gazel yazarak dile getirmiştir.

¹ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s.36.

² M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.II, s.520.

³ *İslam Ansiklopedisi*, c.XI, s. 541.

⁴ Süreyya Beyzâdeoğlu, Sümbülzâde Vehbî Dîvânı’nın Tenkitli Metni ve İncelemesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1985, 1838 nolu basılmamış Doktora tezi; Süreyya Beyzâdeoğlu, *Sümbülzâde Vehbî*, Şule Yayınları, İstanbul 2000; Süreyya Beyzâdeoğlu, *Lutfiyye*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004.

Bu isim babasından tam yetmiş altı yıl sonra Manisa Kadısı olan Sünbülzâde Vehbî ise bu göreve bir azil sonucu atanmıştır. Olay şöyledir: Sünbülzâde Vehbî, 1788-1789 yıllarında Eski Zağra Kadısı iken daha evvel Rodos kadılığı sırasında Kırım Hânı Şâhin Giray'ı mahkeme ederek idamına sebep olduğunu bahane eden Tatarlarca evi ve mahkemesi basılmış, malı mülkü yağma edilerek ailesi ve yardımcıları ile birlikte 45 gün tutuklu kalmıştır.⁵ Padişah III. Selim'in emriyle tutukluluk hali sona ermişse de kadılık görevinden azledilmiş ve üç sene boşa kalmıştır. Bu azil sırasında III.Selim'e yeni bir görev vermesi için kasideler yazmış, tamamladığı divanını da 1791 yılında padişaha sunmuştur. Bütün bu şiirle yalvarışlardan sonra III.Selim'den muhtemelen nereyi istediğine dair bir işaret almış olmalı ki, bu sefer isim babası Seyyid Vehbî'nin "Mağnisa" Redifli Gazelini tahmis ederek, gözünün Manisa Kadılığında olduğunu ihsâs etmiştir. III.Selim bu güzel şiir karşısında yumuşamış şâirin isteği doğrultusunda üç yıllık ma'zûliyetini sona erdirip Manisa Kadılığına tayin etmiştir.

Eski Zağra'da yardımcısı ve her zaman da rakîbi olan Şâir Surûrî, Vehbî'nin bu Büyükşehir kadılığına atanmasını kıskanmış olmalı ki bir beytinde Manisa'da Müslümanım demekle zorlanacağını en iyisi kadı yardımcılığı göreviyle İzmir'e gitmesini söyler. Beyit şöyledir:

*Müslümânım diyemessin hele Mağnisa'da
Gel Niyâbet ile Vehbî gelir İzmir yine git*

Bu tarihî bilgilerden sonra Osmanlı döneminde olduğu gibi bugün de tabiat güzellikleriyle cenneti andıran bu güzel şehir hakkında iki Vehbî'nin söylediklerini görelim.

Meyl idüp hüsn-i dil-ârâsına Mağnisânun
Oldum üftâde temennâsına Mağnisânun
Çays olursam nola sahrâsına Mağnisânun
Dil virüp bir saçı leylâsına Mağnisânun
Düşdi gönlüm yine sevdâsına Mağnisânun

Tahmisin bu ilk bendinin üç mısramında Sünbülzâde Vehbî, Manisa'nın gönulleri süsleyen güzelliklerine tutulup, elinden bir şey gelmemesine rağmen padişaktan bu şehrin kadılığını istediğini, Leylâ için çöllere düşen Mecnûn misâli Manisa Ovası'nın güzellikleri karşısında Kays olmasının tuhaf karşılanması gerektiğini dile getirir.

⁵ Süreyya Beyzâdeoğlu, "XVIII. Yüzyılda Bir Mahkeme Baskını", Milli Kültür, Mart 1991, s.61-62.

Seyyid Vehbî ise, Halep kadısı iken yazdığı, Sünbülzâde Vehbî tarafından tahmis edilen bu yedi beyitlik gazelinin ilk beytinde Manisa kadısı iken saçı Leylâ'yı andıran bir Manisa dilberine gönül verdiğini, bu sevdıyla yanıp yakılan gönlünün tekrar Manisa'ya gitmek istediğini söyler. Halep kadılığı da mevleviyyet olduğundan, zor elde edilen bir kadılıktır. Bir gönül hikâyesi Seyyid Vehbî'nin tekrar Manisa'yı istemesine sebep olmamalıdır. Gerçek de öyledir ve bu için bahânesidir. Kaynaklara göre Seyyid Vehbî, Halep'te her an azledilme endişesi taşımakta, görevde kalabilmesi için araya adamlar koymaktadır. Şeyhü'l-İslam İshak Efendi bunlardan biridir.⁶ Şefaathçilerinin araya girmeleri üzerine görevi bir müddet uzatılmış ve hacca gitmesine izin verilmiştir. Seyyid Vehbî bu son yolculuğundan sonra Manisa'ya değil görevden azille İstanbul'a gelir ve orada ölür.

Tahmisin ikinci bendi şöyledir:

Hâk-i pâkinde nihândur niçe hâsiyyet-i hâs
Mîvesi zâ'ika-i câna virür lezzet-i hâs
Gündüzün lâle-sitânında görüp işret-i hâs
Bu ne ni'metdür olur her gice bir sohbet-i hâs
Hiç toyulmaz hele burasına Mağnisâ'nun

Bu bendde Sünbülzâde Vehbî, güzelliklerin özünün Manisa'nın temiz toprağında gizlendiğini, bu topraktan yetişen lezzetli meyvelerin insanın canına can katacak kadar güzel olduğunu, gündüzün lale bahçelerinde kurulan çok özel işret meclislerinin ise tarif edilemeyeceğini söyler.

Seyyid Vehbî ise, beytinde Manisa'da her gece yapılan özel sohbetlere doyum olmadığını dile getirir.

Sünbülzâde Vehbî, Manisa'nın meyvelerinin lezzetini, gündüzün lale bahçelerinde zevk u safa ile geçirilen işret âlemlerini âdeta ağzı sulanırçasına daha bu şehre gitmeden hayâlen dile getirirken, Seyyid Vehbî yaşayıp da tekrar özlemine duyduğu Manisa'nın her gece devrin azizlerinin bir araya gelerek yapmış oldukları edebiyat sohbetlerinin tadına doymadığını dile getirir. Bu gündüz ve gece âlemlerinin tasvirleri bize lâle devri şâiri Nedîm'in İstanbul'da yaz aylarında Gökso, Küçükso ve Kağıthâne semtlerinde Sadâbâd, Hümâyûnâbâd, Çereğan Saray ve konaklarının lâle bahçelerinde, kışın ise âyân konaklarında düzenlenen helva sohbetlerinden bahseden mısralarını çağrıştırmaktadır.

⁶ Abdülkadir Karahan, *İslam Ansiklopedisi*, c.XI, s. 541.

Üçüncü bend şöyledir:

Varup ol sû-yı dil-ârâya 'ıyân it şevkum
 Akıdup eşkünî ey dîde, revân it şevkum
 Sen de ey âh-ı 'alev- zâd vezân it şevkum
 Kûh ü sahrâsına ey bâd beyân it şevkum
 Bildür a'lâsına ednâsına Mağnisâ'nun

Bu bendde yukarıda tasvir edilen Manisa'nın tabiat güzellikleri ve zengin yaşayışına bir an evvel kavuşabilmek için heyecanlanan Sünbülzâde Vehbî'nin göz yaşlarına sığındığını ve gönülünü okşayan Manisa toprağına bu duygularını ulaştırması için sel olup akmasını söyleyerek yalvardığını görürüz. Belki de göz yaşlarının yetersiz kalacağını düşünen şâir yakıcı bir alevi andıran içindeki aşk ateşini, âhını da devreye sokarak duygularını cenneti andıran Manisa toprağına ulaştırması için yalvarır.

Haleb'de Manisa aşkıyla kıvranan Seyyid Vehbî ise özlemlerini bu toprağın dağına ovasına tez elden ulaştırması için rüzgâra yalvarır. Ayrıca daha önce kadılık yaptığı bu şehrin insanlarını da yakından tanıdığından onların zenginini, fakirini, iyisini, kötüsünü ayırt etmeden duygularını onlara ulaştırmasını söyler.

Dördüncü bendde Vehbî'ler şöyle der:

Tob-ı âh ile bulup kal'a-i maksûda zafer
 Bend-i zindân-ı elemden ele girseydi meferr
 Kalmadı tende mecâl ü dil-i gam-dîdede fer
 Virelüm her ne ise mâ-hasal-ı seyr ü sefer
 Müjde-gânî-i temâşâsına Mağnisâ'nun

Sünbülzâde Vehbî, bir top güllesi gibi yakıcı yıkıcı olan âhıyla arzu ettiği kaleyi fethedip mücadelesini zaferle sonuçlandırmayı, elem zindanının zincirlerini kırıp kurtuluşa ermeyi hayâl ederken bir taraftan da ümitsizliğe düşer. Çünkü çektiği sıkıntılar artık onu güçsüz bırakmış, gönül gözü körelmiştir. Eski Zağra kadısı iken yukarda temas ettiğimiz sıkıntılara uğrayan şâir üç yıllık ma'zuliyet döneminde iyice yıpranmıştır. Bu ma'zuliyetten kurtulup Manisa kadılığına atanabilirse bunun bir kale fethi kadar önemli olacağını düşünür.

Seyyid Vehbî ise, doyamadığı Manisa'ya tekrar kadı olarak atandığı müjdesini duyarsa her türlü masrafa yol meşakkatine katlanacağını, bu sıkıntılarının verilen müjdeli haberin bahşişi sayılacağını söyler.

Beşinci bend şöyledir:

Mansıb, erbâb-ı heves hâhişidür ey Vehbî
Ma'delet ehl-i mürüvvet işidur ey Vehbî
 Böyle dirlerse efendün işidür ey Vehbî
 Halkınun bâis-i âsâyışidür ey Vehbî
 Hâk safalar vire monlâsına Mağnisa'nun

Bu bendde Sünbülzâde Vehbî devrin azizlerinin bütününün bir makam peşinde koşup bu hevesle yaşadıklarını adaletli hareket etmek ise mürüvvet sahibi kişilere has olduğunu bu söylemlerinin efendisi III. Selim tarafından duyulacağını dile getirir.

Şâirlerin bir mansıba ulaşmak için yazdıkları kasidelerde dile getirdikleri duygular bu tahmiste de aynen görülmektedir. Sünbülzâde Vehbî, efendisi III. Selim'in adaletli bir pâdişah olduğuna işaret ederken kendisinin de mansıba lââyık bir kişi olabileceğini ihsâs etmektedir. Seyyid Vehbî ise beytinde Manisa'da görev yapan saygın kadıların halkın huzur içinde yaşamalarına büyük hizmetleri dokunduğuna temas ederek onların da mutlu yaşamaları için dua eder.

Tahmisin altıncı bendi şöyledir:

Ol himem-perver-i 'asrun nazar-ı 'adli ile
 Gitsen ol semte eğer reh-güzer-i 'azlî ile
 Diyeler hakkuma gûş-i haber-i 'adlî ile
 Dem-i cân-bahş-i Mesîha eser-i 'adli ile
 Oldı elhak sebeb ihyâsına Mağnisâ'nun

Sünbülzâde Vehbî, bu bendde asrın himmet sahibi pâdişahı III. Selim âdale-tini gösterirse, azil yoluyla bu semte yani Manisa'ya kadı olabileceğini, duyanların da "İşte şimdi adalet yerini buldu." diyeceklerini söyler.

Sünbülzâde Vehbî, eski Zağra kadılığından azledilmesini bir türlü kendisine yedirememiş haksızlığa uğradığını çeşit vesilelerle III. Selim'e duyurmaya çalışmıştır. Aslında pâdişah şâiri çok sever ve takdir eder. Hemen hemen her mevsim çeşitli hediyelerle birlikte kendi elbiselerinden bohçalar hediye eder.⁷ Pâdişahın yakın ilgisi Sünbülzâde Vehbî'yi cesaretlendirmiş, ilmî otoritesine de güvenerek bu mısraları yazma cesâretini göstermiştir.

Seyyid Vehbî ise beytinde, devrin pâdişahı III. Ahmed'i adaletli davranışıyla, âdeta nefesindeki diriltici özelliğiyle ölümlere can veren Hz. İsa'ya benzetip Manisa'ya bayındır bir şehir haline getirdiğini söyler.

⁷ Şânizâde Tarihi, c.I, s.199.

Görülüyor ki bu bende Vehbî'ler dönemlerinin pâdişahları III. Ahmed ve III. Selim'i överek himmetlerini esirgememelerini beklemektedirler.

Son bend şöyledir:

O kerîmün himemi 'âleme te'sîr itmiş
 Niçe vîrâne-dili şefkati ta'mîr itmiş
 Pertev-i re'feti bu şehri de tenvîr itmiş
 Böyle 'âlî-himemi kendüye teshîr itmiş
 Âferîn himmet-i vâlâsına Mağnisâ'nun

Bu son bende de Sünbülzâde Vehbî, ikram sahibi pâdişah III. Selim'in himmetinin herkesi etkilediğini, şefkatiyle nice harap gönülleri tamir ettiğini, merhametini güneş gibi yansıtarak Manisa şehrini de aydınlattığını dile getirir.

Seyyid Vehbî ise beytinde, bu şehrin büyüleyici güzelliğinin himmet sahibi pâdişah III. Ahmed'i bile büyülediğini, Manisa'nın bu sihirbazlığına "âferin" demek gerektiğini söyler.

Seyyid Vehbî'nin kadılık yaptığı Manisa'ya doyamayarak aynı görevi yeniden istediğini dile getiren gazeliyle Sünbülzâde Vehbî'nin bu gazeli tahmis ederek pâdişaha sunup, çok arzuladığı Manisa kadılığını elde ettiğini gördüğümüz mısralarını yorumlayıp bu güzel şehrin iki asır evvel de güzel olduğunu sergilemeye çalıştık. Dileriz bu güzellikler seher-i haşre kadar sürsün.